

Pratarmė

<https://doi.org/10.51554/SLL.22.53.01>

53-iasis *Senosios Lietuvos literatūros* numeris buvo parengtas Ukrainoje vykstant Rusijos karui, žudančiam žmones, griaunančiam namus ir ištisus miestus, darančiam didžiulę žalą kultūrai. Tęsti tyrimus (šalia kitos, asmeninės ir organizacijų bei valstybinės paramos kovotojams su barbarybe) turbūt prasmingas mokslininkų atsakas griovimo akivaizdoje. Taip elgiasi ir kolegos besiginančioje Ukrainoje.

*SLL*53 siūlo naujų įsimintinų tyrimų bei publikacijų. Šiame numeryje kai kada net sunku atskirti vienus nuo kitų, nes, kaip dažnai būna gilinantis į senąją raštiją, straipsnius norisi papildyti autentiškais šaltiniais, istorine informacija, kita vertus, šaltinio publikacijai rašomas įvadinis tekstas dažnai virsta visaverčiu moksliniu straipsniu. Šis numeris išsiskiria ir tuo, kad nemaža dalis jo tekstų skirti kultūros veikėjų biografijoms bei kultūros reiškinių istorinėms aplinkybėms.

Pirmajame straipsnyje Darius Kuolys apžvelgia *res publica* sąvokos vartojimo pavidalus ir prasmes poliublijinėje raštijoje, atspindinčioje Lietuvos kismą Unijos su Lenkija sąlygomis. Tyrimas paremtas gausiais šaltiniais, jų citatomis. Jis rodo, kad įvardijimas *res publica Lituana* įvairiuose kontekstuose buvo gyvas ir net daugiau reprezentuojamas negu iki Liublino, o viešumai skirtuose tekstuose greta jo skambėjo ir kiti svarbūs lietuviškąją tų laikų tapatybę atspindintys įvardijimai, tokie kaip Lietuvos tauta.

Tomo Veteikio straipsnyje analizuojami jau gana gerai žinomo LDK autorius švedo jėzuito Lauryno Bojerio (apie 1561–1619) tekstai, tačiau ne garsioji poema *Karolomachija* ar kitokie lotyniški raštai, bet Bojerio tekstai graikų kalba. O tai beveik nežinoma šio Vilniaus jėzuitų akademijos auklėtinio ir profesoriaus erudicijos ir kūrybos sritis. Straipsnis vertingas ir tuo, kad

jame pasinaudota proga dar kartą kritiškai apžvelgti Bojerio biografijos faktus, analizuojamos autorystės problemos.

Daliaus Viliūno straipsnis jau apie kitą epochą: jame pristatomi ir interpretuojami visiškai iki šiol nežinoti 1809 m. sukurti lenkiški ir lietuviški eiliuoti tekstai, pilietinės poezijos ir retorikos pavyzdžiai. Juk Užnemunės geografinis artumas Prūsijai ir net Prūsijos aneksijos tarpsnis (1795–1807), kaip ir vėlesnė padėtis, buvo palankūs tolesnei tokios lietuviškosios raštijos plėtrai. Tad šis straipsnis šiek tiek siejasi su tolesniu Prūsų Lietuvos raštijos reiškiniams skirtų straipsnių „triptiku“.

Birutės Triškaitės tyrimas skirtas Jono Šulco, kurį visų pirma žinome kaip *Ezopo pasakėčių* (Karaliaučius, 1706) vertėją, biografijos faktams: remiantis archyviniais dokumentais pateikiama naujų žinių (imatrikuliacijos Karaliaučiaus universitete data, giminystės ryšiai ir sąsajos su įvairiais asmenimis, mirties Didžiojo maro metu tikslī data ir vieta), preciziškai konstatuojama, kurie iki šiol literatūroje minimi pagrindiniai jo gyvenimo faktai yra neginčytini, ir tikslinami iki šiol plitę nepagrįsti teiginiai.

Žavintos Sidabraitės straipsnyje aiškinamasi, kokiomis aplinkybėmis 1800 m. Karaliaučiuje buvo išspausdintas Kristijono Gotlybo Milkaus (1733–1807) parengtas pamokslų rinkinys *Mišknygos*. Išlikęs Milkaus susirašinėjimas, kiti archyviniai dokumentai leidžia gana detalīai atkurti rengimo procesą. Tais pačiais metais toje pačioje Hartungų spaustuvėje buvo išleisti Milkaus parengti lingvistiniai veikalai (žodynai ir lietuvių kalbos gramatika), tad, be abejoj, atkreipiamas dėmesys į šių darbų koreliaciją.

Silvos Pocytės ir Kotrynos Rekašiūtės straipsnis supažindina su mažai žinoma, o daug kam visai nauja tema – protestantiškų misijų draugijų (kai kurios jų veikia iki šiol!) veikla Prūsijoje ir jų veiklos atspindžiais lietuviškoje Prūsų spaudoje. Misijų periodika iki šiol buvo likusi beveik visų lituanistinių tyrimų paraštėse¹. O juk 1823 m., netrukus po *Karaliaučiaus misijų draugijos* įsteigimo, buvo pradėtas leisti pirmasis periodinis leidinys lietuvių kalba *Nusidavimai Dievo karalystėje*. Taigi, 2023 m. nuo periodinės lietuviškosios raštijos pradžios sukaks 200 metų!

¹ Įdomu bei negirdėta skaitytojams turėtų būti ir tai, kad veikiant *Misijų draugijai* keliolika lietuvininkų jaunuolių tapo misionieriais ir nuo XIX a. septintojo dešimtmečio evangeliškose misijose Afrikoje ir Azijoje (daugiausia Indijoje ir Kinijoje) dirbo daugiau nei 40 Prūsijos Lietuvos lietuvių.

Šio numerio *Publikacijų* rubrikoje Mintautas Čiurinskas bando atkreipti dėmesį į pernelyg mažai žinomą, bet labai produktyvų lietuvių jėzuitą Joną Pašakauskį ir grąžinti jį į lietuviškųjų tyrimų lauką. Kartu publikuojamas Jėzaus Draugijoje tradicinis trumpas pomirtinis Pašakauskio gyvenimo aprašymas: lotyniškasis originalas ir vertimas su paaiškinimais.

Kviečiame užmesti akį ir į smulkesnius tekstus: keli leidiniai pristatomi anotacijomis, o 2022 m. pirmos pusės renginiai – *Kronikoje*.

MINTAUTAS ČIURINSKAS
Vilnius, 2022 m. birželio 22 d.

Foreword

The 53rd issue of *Senoji Lietuvos literatūra* (*Early Lithuanian Literature*) was produced against the backdrop of Russia's war against Ukraine, which is not only killing people, destroying homes and entire cities, but also causing enormous damage to culture. Continued research (alongside other personal, organisational, and governmental support for those who are fighting barbarism) is perhaps the most sensible scholarly response in the face of destruction. That is what the colleagues in fighting Ukraine are doing.

Senoji Lietuvos literatūra 53 offers a bundle of new memorable studies and publications. In this issue, it is sometimes difficult to distinguish one from the other, because as is often the case when delving into early writing, the articles want to be supplemented with authentic sources and historical information; on the other hand, an introductory text written for a publication of a source often evolves into a full-fledged research paper. This issue is also notable for the number of its texts devoted to the biographies of cultural figures and the historical context of cultural phenomena.

In the first article of this issue, Darius Kuolys looks at the forms and meanings in the use of the concept of *res publica* in the post-Lublin writings, which reflect the shifts in Lithuania under the conditions of the union with Poland. The study is based on abundant sources and quotations from them. It shows that the appellation *res publica Lituana* was alive and even more frequently represented in various contexts than it had been prior to the Union of Lublin, and that other important appellations reflecting the Lithuanian identity of the time, such as the nation of Lithuania, were heard alongside *res publica Lituana* in texts intended for the public.

Tomas Veteikis's article deals with the texts by the Swedish Jesuit Laurentius Boierus (c.1561–1619), a well-known author from the period of

the Grand Duchy of Lithuania. This time it is not about Boierus's famous poem *Carolomachia* or other Latin writings, but his texts in Greek. This is an almost unknown area of erudition and creative work of this alumnus and professor of Vilnius Jesuit Academy. The article is also valuable because it takes the opportunity to once again critically review the facts of Boierus's biography and analyse the problems of authorship.

Dalius Viliūnas's article is about a different epoch: it introduces and interprets Polish and Lithuanian poetic texts, examples of civic poetry and rhetoric created in 1809 and completely unknown until now. After all, the geographical proximity of the Trans-Nemunas area to Prussia, even the period of Prussian annexation (1795–1807), and the subsequent situation were favourable for the further development of Lithuanian writings of this type. This article is therefore somewhat related to the 'triptych' of articles on the phenomena of Prussian Lithuanian literature that follow.

Birutė Triškaitė's focuses her research on the biographical facts of Jonas Šulcas (Johann Schultz, ~1678–1709), who is primarily known as the translator of Aesop's fables into Lithuanian (*Die Fabeln Aesopi*, Königsberg, 1706). Based on archival documents, the author provides new information (date of matriculation at the University of Königsberg, kinship, links to various persons, the exact date and place of death during the Great Plague), accurately establishes the indisputable main facts of his life circulating in the literature, and also refutes the hitherto unsubstantiated claims.

In her article, Žavinta Sidabraitė considers the publishing circumstances of Christian Gottlieb Mielke's (Lith. Kristijonas Gotlybas Milkus, 1733–1807) collection of sermons *Mišknygos* in Königsberg in 1800. Mielke's surviving correspondence and other archival documents enable a fairly detailed reconstruction of the drafting process. Since Mielke's linguistic works (dictionaries and a grammar of the Lithuanian language) were published in the same Hartung printing house in the same year, attention is drawn to the correlation between these works.

The article by Silva Pocyte and Kotryna Rekašiūtė introduces a topic that is little known and quite new for many: the activities of Evangelical mission (some of which are still active today!) in Prussia and reflections of their activities in the Prussian Lithuanian press. So far, the periodicals of

the missions have remained on the margins of nearly all Lithuanian studies.² Nonetheless, the first periodical in the Lithuanian language, *Nusidavimai Dievo karalystėje* (Stories of the Kingdom of God), was published in 1823, shortly after the establishment of the Königsberg Missionary Society. Thus, the year 2023 will mark the bicentenary of the beginning of the Lithuanian periodical press!

In the “Publications” section of this issue Mintautas Čiurinskas attempts to draw attention to the little-known but highly productive Lithuanian Jesuit Jonas Pašakauskis (Poszakowski) and to bring him back to the field of Lithuanian studies. The article is accompanied by the Latin original and an annotated translation of a short posthumous account of Pašakauskis’s life. Such accounts were traditional in the Society of Jesus.

We invite the reader to take a look at the smaller texts as well: several publications are featured in the form of abstracts, while the events of the first half of 2022 are presented in the “Chronicle”.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

Vilnius, 22 June 2022

² The readers will probably find it interesting that during the existence of the Missionary Society, a dozen or so young Lithuanians became missionaries and that from the 1860s onwards, over forty Lithuanians from Prussian Lithuania worked in Evangelical missions in Africa and Asia (mostly in India and China).